

Allegat. 74.

Wniosek.

Na podstawie motywów, wyłuszczonech w załączonym pod /. memoryale, raczy Wysoki Sejm powziąć uchwałę następującej osnowy:

„Wzywa się c. k. Rząd, iżby wypracował i w drodze właściwej wniósł do konstytucyjnego traktowania projekt ustawy, mocą której miałyby być zaprowadzone albo sądy pokoju, albo przynajmniej kolegia ławników przy c. k. Sądach powiatowych i miejskich delegowanych dla wyrokowania w sprawach policyi karnéj i o cywilnych sporach drobiazgowych, tudzież o wykroczeniach i przestępstwach, do zakresu orzeczeń c. k. Sądów powiatowych należących.“

Lwów dnia 25 czerwca 1880.

Wnioskodawca

Józef Tyszkowski w. r.

Kamiński, Zyblíkiewicz, A. Gorayski, Garbaczyński, Smolka, Jaworski, Jan Jocz, Bieliński, A. Krukowiecki, Goldmann, Smarzewski, Fruchtman, Józef Baum, E. Wolański, Waygart, J. Szujski, Wesołowski, Słonecki, Weisman, Jasiniecki, Abrahamowicz, Grocholski, Spławiński, Golejewski, Polanowski, W. Dzieduszycki, Ochrymowicz, Hoszard, Janko, Russocki, Wład. Wolański, Tyszkiewicz, Wolański Mikołaj, Ig. Łukasiewicz, ks. Sawa, Sanguszko, Kaczała, O. Hausner, J. Kitrys, Kieszkowski, Żywicki, Lenartowicz, Towarnicki, Onyszkiewicz, Czaykowski, T. Dzieduszycki, S. Matkowski, Zbrożek.

Wysoki Sejmie!

Kosztowność i niedokładność sądownictwa, stanowi jedną z najsłabszych stron urządzeń prawnych Państwa austriackiego. Słusznie też od samego początku ery konstytucyjnej nie schodzi z porządku dziennego prac ustawodawczych w Austrii reforma sądownictwa. Byłoby niesłuszną czynnością zapoznawać wartość tego, co już na tém polu przez ustawodawstwo konstytucyjne dokonaniem zostało, lecz najistotniejsze reformy w dziedzinie sądownictwa należą jeszcze do przyszłości. W komisjach Rady państwa pokutują już więcej, niż od lat dziesięciu, projekta nowych kodeksów postępowania cywilnego i prawa karnego — jak dotąd bez rezultatu; i dorywezo, pod naciskiem konieczności, wydawane bywają pewne specjalne postanowienia, zmieniające tok wymiaru sprawiedliwości; trudno wreszcie doczekać się ujętej w jednolitą całość zmiany procedury sądowej aż do jej podstaw zasadniczych, zarówno cywilnej, jakoteż i karniej.

Rodział sądownictwa od administracji, tudzież zasadnicze uznanie przez ustawodawstwo państwowe niezawisłości sędziego, może przyczynić się bez wątpienia nader skutecznie do podniesienia powagi stanu sędziowskiego. Na wszelkie uznanie zasługują także usiłowania własne sądownictwa naszego, ażeby na zewnątrz i wewnątrz podnosić godność stanu sędziowskiego i utrzymywać go na wysokości jego posłannictwa.

Niemniej przeto jest prawdą, chociaż smutną, lecz nie dającą się zaprzeczyć, że w Austrii nie posiada dotychczasowy wymiar sprawiedliwości tego bezwarunkowego zaufania, jakie on koniecznie powinien posiadać w należycie urządzonym państwie.

Na utrzymanie służby sprawiedliwości, wydaje rocznie skarb publiczny przeszło dwadzieścia milionów złr. w. a., najmniej drugie tyle pochłaniają nieodłączne od każdej sprawy sądowej koszta prawne tudzież stemple i taksy, a przy tem wszystkim ludność wcale niedwuznacznie użala się ciągle na brak precyzji w sądowniczej służbie, gdy sądy nie są znów w stanie podołać mnogości wymagających załatwienia spraw pomimo najgorliwszych wysiłen z ich strony, by bez ubliżenia dokładności. w jak najkrótszej drodze każdą sprawę załatwić.

Gdy zaś opinia ludności poczytuje proces sądowy w sprawach cywilnych za pewnego rodzaju grę loteryjną, za hazard kosztowny, gdy weszło w zwyczaj, nader smutnymi doświadczeniami uzasadniony, stereotypowo powtarzać w ugodach prywatnych formułkę o wykluczeniu, zwykłej drogi prawa, jednym słowem, gdy bez obawy ściągnięcia na siebie oburzenia powszechnego, twierdzić można publicznie, iż w Austrii sądownictwo nie daje rękojmi panowania prawa w stosunkach prywatnych, to czyż mogą wystarczyć ustawodawcze gwarancje powagi stanu sędziowskiego, tudzież wysilenia urzędników sądowych, ażeby otoczyć sądownictwo przynależną czcią i zaufaniem ogółu. Czyż dziwna, że w obec tych stosunków głos ogółu poczytuje sądownictwo w Austrii (bez winy osób przynależnych do stanu sędziowskiego, li tylko z powodu wadliwości ustaw sądowych) za jedną z głównych zapor prawidłowego rozwoju państwa pod względem społecznym i ekonomicznym.

Przynajmniej u nas w Galicyi głos świątłych patriotów jednomyślnie zalicza nieprzystępną kosztowność i rozwlekłość wymiaru sprawiedliwości, do rzędu klęsk społecznych, w swoim rodzaju równie zgnubną, jak lichwa, pijaństwo ludu i t. d.

* * *

Ze wszystkich niedostatków sądownictwa austriackiego najdotkliwiej dają się uczuwać, zarówno ludności, jak niemniej także i władzom sądowym, przepisy, dotyczące się załatwiania spraw drobniejszych.

Wprawdzie ustawą z dnia 27 kwietnia 1873, zaprowadzone zostały znakomite ułatwienia w traktowaniu przez c. k. Sądy cywilnych sporów drobnostkowych. Pomimo pewnej, nadzwyczajnej doniosłości wady zasadniczej, jaką posiada ta ustawa, a o której poniżej będzie mowa, przyznać potrzeba, iż pod względem szybkości i stanowczości, z jaką na podstawie jej przepisów załatwiane być mogą mniejszej wagi spory cywilne, nie pozostawia ona nic do życzenia. We wszystkich kołach prawniczych powitano jej ogłoszenie, jako znakomity postęp ustawodawczy na polu sądownictwa; olbrzymie zaś cyfry załatwianych corocznie w tej drodze spraw, okazują, jak dalece czuje także i ludność potrzebą uproszczonego, usnego postępowania sądowego. *)

Co się zaś tyczy tzybu załatwiania drobnostkowych spraw karnych, to dotychczas pozostały w Austrii nietknięte dawne biurokratyczne formy, o których wyraził się jeden z najznakomitszych niemieckich jurystów, iż mozolna pisanina, do jakiej one zmuszają sądownictwo, przypomina ów młyn który — aby w ruchu utrzymać, to na jego koła cała czereda czeladników i chłopców musi z wielkim trudem i ogromną stratą czasu, znosić konewkami wodę z pobliskiego potoku. Wszelako pomimo największych wysiłen, przy takim systemie, koła tylko bardzo powoli obracać się mogą, ustając co chwila, kiedy przeciwnie mógłby młyn mleć wybornie, gdyby na jego koła nie noszono wody konewkami, lecz skierowano tylko ku niemu naturalny prąd wody z potoka.

Gdy we wszystkich państwach europejskich załatwianie spraw sądowych drobniejszej wagi, a takie sprawy stanowią około pięć szóstych *) ogólnej liczby spraw, przycho-dzących pod rozpoznanie władz sądowniczych, poruczone jest sędziom pokoju, lub innego rodzaju sądom obywatelskim, na zaufaniu publicznem opartym, to tylko w Austrii jedynej, należą dotychczas wszystkie te sprawy wyłącznie do sądów urzędniczych. Idąc za postępem czasu, i austriackie ustawodawstwo przyjęło od niedawna instytucją obywatelskich sądów przysięgłych dla spraw drukowych i pospolitych zbrodni, lecz tylko drobniejszej wagi sprawy mają rozstrzygać wyłącznie tylko urzędnicy sądowi!

Ustawodawstwo austriackie nie dopuszcza dotąd do rozsądzania cywilnych sporów bagatelkowych tudzież wykroczeń i przestępstw drobnych, sędziów, którzyby powoływani byli do sprawowania tego urzędu zaufaniem publicznem t. j. w drodze wyborów swobodnych, przez ludność całą dokonywanych. Owszém, przeciwnie — gdy w całym świecie i po wszystkie czasy tak bywało, iż wolne ocenianie dowodów, tudzież wydawanie wyroków na zasadzie osobistego przekonania sędziego, może być atrybucją tylko sędziów, sprawujących ten urząd z zaufania, nie zaś urzędników, to austriackie ustawodawstwo, zaprowadzając skrócony tryb załatwiania cywilnych sporów drobnostkowych, wyposaża przeznaczonych do tego sędziów urzędniczych wszystkimi atrybucjami sądów obywatelskich! W myśl §. 8 ustawy z dnia 27 kwietnia 1873, jest mianowicie każdy naczelnik sądu powiatowego ex officio sędzią dla spraw drobnostkowych, zaś prezydenci trybunałów pierwszej

*) Uwidocznione to jest w załączonej przy końcu tabelce statystycznej.

instancyi, mogą według własnego uznania wyznaczać do tych czynności i innych urzędników sądowych. I ci urzędnicy, bez obowiązku trzymania się ustawą określonych reguł dowodowych, na zasadzie czysto subiektywnego zestawienia i oceny całego materiału dowodowego i bez ograniczenia ich dowolności jakimikolwiek przepisami ustawy, li tylko na zasadzie ich osobistych zapatrywań wydawać mają wyroki, przeciwko którym nie ma nawet apelacji!

Jedyny środek prawny, jaki dopuszcza ustawa przeciwko dowolności sędziów, wyrokujących w sprawach drobiazgowych, jest zażalenie, zdążające do unieważnienia wyroku z powodów więcej formalnych. Pokrzywdzonej stronie nie wolno dotykać w akcie zażalenia przedmiotowej strony sporu, gdyż pod tym względem osobiste przekonanie wyrokującego urzędnika absolutnie żadnej nie ulega kontroli! Jak dalece zresztą jest w praktyce ograniczone zastosowanie przepisów ustawy z r. 1873 o postępowaniu sądowym w sporach drobnostkowych, najdowodniej uwydatnia mała liczba tego rodzaju zażeń. Jak o tém przekonać się można z dołączonej przy końcu tabelki statystycznej, na 909.318 pozwów drobiazgowych, które w r. 1877 rozpatrywane były przez c. k. Sądy, zdarzyło się, iż wniesiono skargę na unieważnienie tylko w 833 wypadkach; w 664 wypadkach odrzucono skargi owe, uwzględniono je zaś tylko w 133 wypadkach.

Nie wiemy, jak się dzieje w innych prowincjach, lecz u nas w Galicyi, przy nader niskim stanie oświaty i przysłowiowej nieporadności mas ludowych, doprowadza w krótkim czasie tak nieograniczoną władzę uposażony „niezawisły“ urzędnik sądowy niejeden powiat do ruiny — jeżeli się zdarzy, iż nominacya trafi na człowieka niesumiennego lub bez taktu. Łatwo bowiem pojąć, ile złego zrządzić może człowiek przewrotny, który bez apelacji rozsądzać ma sprawy „wedle swojego sumiennego przekonania“. Zapewne, iż podobny wypadek zdarza się w rzeczywistości niezbyt często, lecz gdzie się on zdarzy, tam już zaprawdę nie ma środka, by naprawić owo spustoszenie moralne, tudzież materialne, krzywdy, jakie zrządzić może na mocy ustawy z 27 kwietnia 1873 arbitralność niegodnego sędziego dla spraw drobnostkowych....

Z dalszego toku niniejszej rozprawy przekonamy się, iż z wyjątkiem Królestwa polskiego, gdzie ze względów politycznych zaprowadził rząd rossyjski, z wyraźnem zastrzeżeniem tymczasowości tego środka, oficjalnie mianowanych sędziów pokoju po miastach, którzy tak, jakby z wyborów pochodzili, mają prawo przeprowadzać postępowanie dowodowe, tudzież wykonywać na zasadzie osobistego sumiennego przekonania, to zresztą, ze wszystkich innych państw w jednej tylko Austrii możliwem jest na zasadzie ustawy z dnia 27 kwietnia 1873 otrzymać z urzędu patent na takt, sumiennosc i bezstronność.

Przegląd instytucyj sądowych w innych krajach przekonuje także, iż zazwyczaj równocześnie z rozwijaniem się systemu reprezentacyjnego w dziale ustawodawstwa i administracyi, rozwija się wszędzie także i sądownictwo obywatelskie, opierając istotę swoją nie tyle na patentach nominacyjnych, jak raczej na zaufaniu publicznem; w słowiańskich zaś krajach trybem patryarchalnym nierozłącznym jest pojęcie starszyny gminnej z władzą sędziowską.

W Anglii n. p., gdzie konstytucyjny współdziałal narodu w rządach państwa najwcześniej rozwijać się począł, najwcześniej téż, bo już w pierwszej połowie XIII wieku, powstała myśl utworzenia urzędów obywatelskich, których zadaniem byłoby czuwać nad utrzymaniem pokoju i bezpieczeństwa publicznego; funkcyonaryusze tego rodzaju nazywali się wówczas „conservatores pacis“. Wybierali ich wolni obywatele (Freeholders) z klasy najbogatszych właścicieli ziemi, jako najwięcej interesowanych w utrzymaniu spokoju publicznego. Gdy zaś pod naciskiem możnowładzców władza „zachowawców pokoju“ coraz więcej podupadać zaczęła, utworzono z nich w r. 1275 t. z. komisye kryminalne, z bardzo obszernym zakresem władzy w tym celu, ażeby owe komisye położyły tamę rozbujalnej samowoli jednostek i przywróciły w państwie panowanie prawa. W r. 1327 i 1328 zreformował Edward III instytucyę sądów pokoju w ten sposób, iż zastrzegł dla władzy królewskiej

prawo wyznaczania (assignment) sędziów pokoju z klasy zamożniejszych obywateli ziemskich. Nadał on im także obok dawniej władzy policyjnej także śledzących, przesłuchujących i orzekających sędziów, a z czasem przydzielono także sędziom pokoju i niektóre funkcje administracyjne, wymagające zaufania publicznego. W każdym hrabstwie znajduje się komisya, utrzymująca wykaz osobistości, uzdolnionych do piastowania godności sędziego pokoju, które to osoby muszą należeć do klasy zamożniejszych właścicieli ziemi lub stałych przynajmniej na przeciąg 20 lat zabezpieczonych dochodów. O wpisanie do tej listy wnosić potrzeba podania na ręce lorda „lieutenanta hrabstwa do lorda - kanclerza państwa, a przyjęcie do wykazu poczytywane jest przez ogół, jako patent zaliczający kogoś do rzędu notablów hrabstwa. Z grona najbogatszych i najznakomitszych właścicieli ziemskich, znajdujących się na listach, wybiera monarcha tych, którzy odznaczają się rozumem sprężystością i charakterem szlachečnym, i nadaje im dyplom instalacyjny, mianujący czynnym sędzią pokoju (*justice of the peace*).

Przedtem jednak potrzebne jest wyraźne oświadczenie ze strony mianowanego, iż chce przyjąć połączone z urzędem obowiązki. Jest to godność honorowa i bezpłatna, którą traci się przez czyn niehonorowy. W takim razie wychodzi nowy królewski patent, mianujący sędziów pokoju dla całego hrabstwa, z opuszczeniem nazwiska tego, kto stracił dobre imię. Każdy monarcha, wstępujący na tron, wydaje nowe patenta dla wszystkich hrabstw, zatwierdzające sędziów pokoju. Jeden sędzia pokoju przypada mniej więcej na 6—10.000 ludności, lecz liczba ich nie jest stale oznaczoną.

Oprócz mianowanych w ten sposób przez monarchę, są z urzędu sędziami pokoju niektórzy dygnitarze duchowni, burmistrzowie niektórych miast pierwszorzędnych, wielki kanclerz państwa i członkowie trybunałów, tudzież inni samodzielni sędziowie w obrębie swojego okręgu urzędowego.

Dla każdego sędziego pokoju patent królewski osobno wyznacza rodzaj zajęcia i granice jego okręgu urzędowego i stałych norm, pod tym względem nie ma; wszystko zależy od osobistej kwalifikacji mianowanego.

Zakres działania sędziów pokoju w Anglii jest następujący:

1. Wykonywanie policyi sądowej. Należy do tego mianowicie dochodzenie i przesłuchiwanie przedwstępne w wypadkach zbrodni i przestępstw, o których mają orzekać inne sądy; sędzia pokoju wydaje rozkazy uwięzienia, tudzież tymczasowego uwolnienia więźnia podczas śledztwa, i on też oznacza, czy, i w jakiej wysokości ma być za niego złożoną kaucya lub inna poręka.

2. Wykonywanie policyi obyczajności, więc karanie postępków nieobyczajnych, nieposzanowania niedzieli, pijaństwa, oszukaństwa w sprzedaży żywności, szkód polowych i t. d.

3. Wykonywanie policyi administracyjnej, więc dozór nad zarządkiem majątku hrabstwa, na drogami, mostami, rzekami i kanałami, szpitalami, domami poprawy, zakładami dobroczynnymi i nad funduszami publicznymi.

4. Wykonywanie policyi przemysłowej, t. j. czuwanie nad zachowaniem rozporządzeń i przepisów, dotyczących się fabryk, górnictwa, widowisk, uprawy roślin przemysłowych, rybołówstwa i t. d. Sędziowie pokoju wydają koncesye dla kramarzy, tandeciarzy i szynkarzy, regulują taksy chleba i mięsa.

5. Sędziowie pokoju karzą w pierwszej instancji oszustwa i sprzeniewierzenia w zarządzie funduszków publicznych.

6. W ich ręce składają przysięgę służbową żołnierze i marynarze, oni ścigają dezertersów, wydają poświadczenia życia emerytom wojskowym, i urzędują jako organ kontrolujący przy zaopatrywaniu wojska w żywność i odzież, przy kwaterunkach, tudzież karzą sprzeniewierzenia wojskowe.

7. Sędzia pokoju w Anglii rozstrzyga spory pomiędzy majstrami i czeladzią, pomiędzy służbodawcami a sługami, w sprawach alimentacyjnych pomiędzy krewnymi; wyrokuje o obrazie czei, o naruszeniu w posiadaniu, wydaje nakazy płatnicze aż do wysokości 5 funtów szterlingów na zasadzie weksli lub skryptów i rozstrzyga spory z powodu zakładów, przy wyścigach konnych wynikłych.

Angielscy sędziowie pokoju załatwiają sprawy pojedynczo, na tak zwanych małych sesjach (po dwóch lub trzech) i na kwartalnych zjazdach z całego hrabstwa.

Pojedynczo załatwiają sprawy t. z. królewskiego pokoju, t. j. sprawy policyjne swojego okręgu, tudzież bieżące czynności administracyjne i śledcze.

Na małych sesjach wyrokują w sprawach cywilnych, należących do ich zakresu władzy, a wreszcie o drobnych sprawach karnych.

Na wielkich zjazdach kwartalnych załatwiają sprawy kryminalne w charakterze sądów przysięgłych, organizując się stosownie do właściwości przedmiotu rozpraw, w wielką lub małą „jury“.

Zjazdy sędziów pokoju stanowią także instancją, do której można wnosić odwołania przeciwko wyrokom bądź pojedynczych sędziów, bądź małych sesyj. Na sesjach sędziów pokoju w Anglii załatwiane wreszcie bywają sprawy ekonomiczne i administracyjne hrabstwa, w czym są one podobne do francuzkich rad jeneralnych, do pruskich sejmików prowincjonalnych, do rosyjskich ziemstw, lub wreszcie do reprezentacji powiatowych w Austrii.

We Francyi, datuje się zaprowadzenie instytucyj sądów pokoju z czasów wielkiej rewolucyi. Gdy na posiedzeniu konstytuującego zgromadzenia narodowego w r. 1790 wniósł dep. Thouret projekt utworzenia téjże instytucyi, wyrzekł dla uzasadnienia swojego wniosku następujące pamiętne słowa:

„Każdy porządny człowiek, jeśli tylko posiada doświadczenia i biegłości w załatwianiu spraw, zdolnym jest do piastowania urzędu sędziego pokoju. Sąd pokoju musi być zwolniony od tego formalizmu, który do tego stopnia wikła procedurę, iż nawet najdoświadczeńszy sędzia w końcu nie wie, po której stronie jest słuszność, a po której nie ma słuszności. Zakres urzędowania sędziego pokoju powodu ograniczać się tylko na sprawy niniejszej wagi i na takie, które człowiek na wsi żyjący zna dobrze, i może je zresztą osobiście zbadać i sprawdzić. O takich rzeczach może on z pewnością trafniejszy sąd wydać, niż najbardziej szczegółowe prawo zdołałoby przewidzieć je i określić prawniczymi formułkami.... Sądy pokoju zapewnią stanowi rolniczemu większe poważanie, osiedlenie się na wsi zyska na uroku, mężowie, zdolni do pracy obywatelskiej, nie będą gromadzili się tylko po miastach, lecz i pomiędzy ludnością wiejską będą mieli pole do użytecznej działalności.

Inny mowca rzekł:

„Wyobraźcie sobie w duchu urzędnika, który tylko myśli i żyje dla dobra swoich współobywateli. Własność małoletnich, nieobecnych i więźniów, stanowi przedmiot szczególniejszej pieczołowitości jego. To ojciec w posrodku dziatwy swojej! Wyrzeknie on słowo, a krzywdy zniknąć będą, niezgoda ustanie, pieniactwo wykorzeni się, procesowanie skończy się. Jego ustawiczna czujna troskliwość, zapewni spokój ludności. Oto macie sędziego pokoju!..

Pierwotnie składały się francuzkie sądy pokoju z jednego sędziego i dwóch ławników (*prud'hommes assessseurs*), które mianowicie sprawy sporne tylko kolegialnie rozstrzygać mogły. Od roku 1801 usunięci jednak zostali ławnicy. Z czasem zmienili się ci sędziowie w urzędników stałych, płatnych ze skarbu państwa, albo utrzymujących się z taks, należnych im za czynności urzędowe. Każdy kanton (powiat) posiada sąd pokoju, w całej zatem Francyi istnieje 2200 sądów pokoju,

w Paryżu 12. Na prowincyi przypada na okręg urzędowy jednego sędziego 9000—18000 ludności; w Paryżu przypada na jeden sąd pokoju przeszło 100.000 dusz.

Postanowienie art 48 *du Code de procedure civile* stanowi, iż bezwarunkowo każdy sądowy spór, zanim będzie mógł wejść na drogę prawa, musi być przedłożonym sędziemu pokoju, jako rozjemcy; przyczém potrzeba zapłacić taksę 10 franków. Dla ludności włościańskiej stanowi rozprawa rozjemcza przed sądem pokoju pewnego rodzaju informacją prawniczą i w tém podobno zależy największa jej wartość praktyczna.

Francuzkie sądy pokoju rozstrzygają bez apelacyi we wszystkich sporach, których przedmiot nie przechodzi 50 franków wartości, w sporach zaś po nad 50 franków wartości, wyrokują one, jako pierwsza instancya.

Bez względu na kwotę, o którą chodzi, wyrokują sędziowie pokoju we Francyi o następujących sprawach:

1. O skargach z powodu szkód polowych i lasowych;
2. o naruszeniu w posiadaniu własności nieruchomości (*actions possessoires*), lecz niedawniej, jak w przeciągu jednego roku popełnioném, więc o przywłaszczeniach gruntów, drzew, płotów, rowów, o szkodach rolnych, spowodowanych przez spiętrzenie lub spuszczenie wody i t. p.;
3. o sporach, wynikających z stosunków dzierżawnych;
4. o obrazach słownych i czynnych, jeżeli dotknięty nie uda się wprost do trybunału karnego;
5. o sporach, powstających przy poborze myta i akcyzy.

Sądownictwo o przekroczeniach policyjnych, zarówno jak w Anglii, należy i we Francyi w całej rozciągłości do sądów pokoju, a oprócz tego mają one obowiązek brać w obronę prawa patentowanych wynalazców przeciwko naśladowcom i fałszerzom ich wynalazków.

W sprawach kryminalnych pośredniczą sądy pokoju we Francyi przy dochodzeniu karygodnego czynu i przeprowadzają śledztwo przedwstępne.

Jeżeli ktoś nieprawnie trzymany jest w więzieniu przez jakąkolwiek władzę, to sędzia pokoju może zażądać albo wypuszczenia go na wolność, albo oddania właściwej władzy.

Oprócz powyższych czynności załatwia francuzki sędzia pokoju jeszcze następujące funkcyje:

1. Dokonuje opieczętowania ruchomości w wypadkach śmierci;
2. wydaje dekreta uwalniające z pod władzy rodzicielskiej lub opiekuńczej;
3. zwołuje i przewodniczy radom familijnym;
4. w jego obecności muszą być sporządzane dokumenta adoptacyjne i akta uznania dzieci nieprawego pochodzenia, tudzież pośredniczy przy sporządzaniu testamentów, gdy do tego wezwany zostanie.

W Szwajcaryi należy ustawodawstwo o urządzeniu władz sądowych, do rad kantonalnych, lecz zasada, iż urząd sędziego może być piastowany tylko z mocy zaufania współobywateli, znajduje tam tak rozległe zastosowanie, iż wedle ustawy z dnia 27 lipca 1874 o organizacyi sądownictwa związkowego, „każdy obywatel szwajcarski“ (bez wszelkiego bliższego określenia jego kwalifikacyi) jeżeli posiada prawo obieralności do zgromadzenia narodowego, może być także wybrany członkiem trybunału związkowego, stanowiącego najwyższą władzę sądowniczą rzeczypospolitej.

We wszystkich innych krajach oświeconych, szcycących się wolnomyślnem ustawodawstwem, jak mianowicie w Belgii, Szwecyi i Norwegii, Italii i t. p. zalicza się orzekanie o tem, czy kto winien lub nie winien do spraw, wymagających raczej naturalnego rozsądku i sumiennosci, nie zaś wyłącznie tylko egzaminów prawniczych, a drobne sprawy karne, policyjne i cywilne, przydzielone są sędziom pokoju.

W Rosyi, wedle ustawy o organizacyi władz sądowych z dnia 20 listopada 1864, zaś w Królestwie polskiem w myśl ustawy o wprowadzeniu reformy sądowej z dnia 19 lutego 1875, istnieją dwojakie sądy pierwszej instancyi: dla wsi i dla miasteczek t. z. „sądy gminne“, złożone z sędziego przewodniczącego i dwóch ławników, a dla miast sądy pokoju niekolegialne.

Okręg sądu gminnego złożony jest z 3 do 4 gmin miejscowych na obszarze co najwyżej trzech mil kwadratowych z ludnością 9 do 10.000 dusz. Sędziowie i ławnicy pobierają wynagrodzenie z funduszów tej gminy zbiorowej, która stanowi ich okręg urzędowy; oprócz tego są wolni od powinności i danin gminnych, i wolno im w czasie swojego urzędowania (3 lata) żądać uwolnienia od służby wojskowej syna lub wychowanka. Każda miejscowość wybiera po dwóch kandydatów na sędziego i ławników, a potem z tej listy kandydatów następuje właściwy wybór funkcyjaryuszów. Obieralnym jest ten, kto posiada grunt w obrębie gminy zbiorowej; sędzia powinien także umieć czytać i pisać.

Sędzia pokoju w miastach posiada wszelkie przywileje stanu sędziowskiego. jest poczytywany za urzędnika i pobiera stałą płacę. W Rosyi urząd ten nadawany bywa z wyboru, w Królestwie „aż do dalszego zarządzenia“ mianuje sędziów pokoju minister sprawiedliwości, i ci mianowani sędziowie nie posiadają przywileju nieodpowiedzialności za swoje wyroki. Od kandydatów na urząd sędziego pokoju wymaga się, ażeby ukończyli przynajmniej średnie szkoły, jeżeli jednak kto jednomyślnie obranym zostanie, to nie wymaga się od niego żadnych kwalifikacyj szkolnych.

Sądy gminne po wsiach, sędziowie zaś pokoju po miastach, wyrokuja o wszystkich sprawach zarówno cywilnych i karnych, o ile one nie wkraczają w zakres trybunałów wyższego stopnia, tudzież sądów duchownych, wojennych i handlowych.

Ustawa o reorganizacyi władz sądowych w Rosyi z dnia 20 listopada 1864, nie narusza zresztą w niezem tradycyjnej władzy włościńskich sądów gromadzkich.

W pewnych terminach, które naprzód od wypadku do wypadku obwieszczane bywają, zbierają się t. z. „zjazdy sędziów pokoju“, które w kolegiach po pięciu kolejno wybieranych sędziów pokoju i sędziów gminnych, rozpatrują rekursa, wnoszone przeciwko wyrokom sądów gminnych, lub też pojedynczych sędziów pokoju, i wydają wyroki kasujące orzeczenia pierwszej instancyi. Zjazdy sędziów pokoju wybierają sobie same prezesa w Rosyi i zabranych prowincyach; w Królestwie są prezesowie tychże mianowani. Jeden okręg zjazdu sędziów pokoju przypada mniej więcej na 300.000 ludności.

Ustawa o organizacyi władz sądowych z dnia 27 stycznia 1877 w cesarstwie niemieckiem stanowi, iż w sprawach spornych, których przedmiot nie przekracza wartości 60 mark, mogą orzekać sądy gminne, jeżeli strony nie udadzą się wprost do urzędów sądowych. Zresztą wszystkie sądy pierwszej instancyi mogą dawać wyroki karne tylko kolegialnie w ten sposób, iż egzaminowany sędzia przeprowadza rozprawę wobec dwóch ławników (*Schöffen*), a następnie wydaje wyrok na zasadzie głosowania wszystkich trzech członków trybunału. Głos ławnika ma takie samo znaczenie, jak wotum sędziego z urzędu. Ławnicy powoływani bywają z listy, układanej dla sądów przysięgłych, lecz jedna osobistość nie może w jednym roku dłużej być obarczaną tym obowiązkiem, jak przez 5 dni. Urząd ławnika jest bezpłatny; ławnik otrzymuje tylko wynagrodzenie kosztów podróży.

Zakres działania sądów ławniczych (*der Schöffengerichte*) jest następujący (§. 27):

1. Wszystkie przekroczenia;
2. wszystkie przestępstwa, zagrożone aresztem aż do trzech miesięcy, albo też karą pieniężną aż do 600 mark, z małymi wyjątkami;
3. wnoszone przez strony prywatne skargi o obrazę czci, tudzież cielesne obrazy;
4. kradzieże do wartości 25 mark;
6. sprzeniewierzenia do téj saméj wartości;
6. szkody rzeczowe dtto
7. przestępstwa, wynikające z współnictwa w czynach karygodnych, należących do zakresu urzędowego sądów ławniczych.

Zaprowadzając sądy przysięgłych dla zbrodni pospolitych i spraw prasowych, uznało już ustawodawstwo austryackie częściowo zasadę, iż o winie obżałowanego powinny być wydawane orzeczenia na podstawie sumiennego przekonania. Sądy przysięgłych stanowią w Austrii niby straż przednią całego systemu obywatelskich sądów. Ustawą zaś o traktowaniu spraw drobiazgowych, uznało prawodawstwo austryackie użyteczność jawnej i ustnej procedury krótkiej.

Chodzi więc teraz o to, ażeby te dwie wymienione tu zbawienne zasady znalazły zastosowanie ogólne i wszechstronne w ustroju władz sądowych w Austrii, a na razie przynajmniej w zakresie sądownictwa w sprawach drobniejszej wagi.

Z tego wychodząc zapatrywania, wnosi podpisany:

„Wysoki Sejm raczy wezwać c. k. Rząd, iżby wypracował i w właściwej drodze wniósł do konstytucyjnego traktowania projekt ustawy, mocą której miałyby być zaprowadzone albo sądy pokoju, albo przynajmniej kolegia ławników przy c. k. Sądach powiatowych i miejskich delegowanych dla wyrokowania w sprawach policyi karnéj i o cywilnych sporach drobiazgowych, tudzież o wykroczeniach i przestępstwach, do zakresu orzeczeń c. k. Sądów powiatowych należących“.

Lwów, dnia 25 czerwca 1880.

Józef Tyszkowski.

Statystyka sporów sądowych

traktowanych wedle ustawy z dnia 24 kwietnia 1873 Dz. pr. p. nr. 66 dla spraw drobiazgowych

w roku 1877

wedle urzędowego rocznika statystycznego z r. 1877 (zeszyt VI).

Przedmiot	Liczba sporów drobiazgowych		Oprócz Galicji było najwięcej		Oprócz Galicji było najmniej	
	w Galicji	w całej Austrii	w którym kraju?	Ilość	w którym kraju?	Ilość
Zaległości z r. 1876	51.249	75.352	Bukowina	6.152	Salzburg	26
W r. 1877 wniesiono pozwów	385.734	908.318	Czechy	159386	Vorarlberg	1.177
a) z pretensją do 50 zł. w. a.	383.598	903.177	"	159244	"	1.175
b) z ,, nad 50 zł. w. a.	2.156	6.141	Bukowina	1.881	"	2
Załatwiono:						
a) ugodowo	140.471	305.113	Czechy	46.876	Vorarlberg	306
b) wyrokami zaocznymi	53.729	142.345	"	26.598	"	146
c) wyrokami	27.514	71.812	"	13.662	"	126
d) w inny sposób	150.117	373.864	"	72.574	Salzburg	578
razem	371.831	893.134	"	159730	Vorarlberg	1.184
Zaprzysiężono:						
a) jedną partyę	10.536	24.158	"	4325	"	43
b) obie strony	529	1.864	"	297	Salzburg	8
Ogłoszono wyrok:						
a) zaraz po ustnej rozprawie	80.667	213.084	"	40.109	Vorarlberg	272
b) na drugim terminie	576	1.073	"		Vorarlberg i Kraina	
W przeciągu jednego miesiąca załatwiono	158.244	577.217	"	151652	Vorarlberg	1.160
W przeciągu 1--3 miesięcy załatwiono	154.756	248.055	Bukowina	32603	"	15
W przeciągu 3--6 miesięcy załatwiono	51.463	59.047	"	3675	Vorarlberg i Salzburg	
po 6 miesiącach załatwiono	7.368	8.815	"	783	"	
Niezałatwiono w r. 1877	65.152	91.536	"	5567	"	51
Wniesiono skargę o unieważnienie	395	833	Czechy	136	"	3
Unieważniono wyrok 1szy	62	133	"	24	"	
Odrzucono skargę o unieważnienie	313	664	"	107	"	3

Sądów dla spraw bagatelkowych jest w Galicji 172, w całej Austrii 909, w Czechach 216.

